

SOBRE LA RECEPCIÓ DEL *IUS COMMUNE* A CATALUNYA EN MATÈRIA DE RETIMENT DE COMPTES: ELS RACIONALS I ELS OÏDORS DE COMPTES*

TOMÀS DE MONTAGUT ESTRAGUÉS**

1. INTRODUCCIÓ

En la història del dret públic romà, i des del punt de vista de la sistemàtica interna, es constata l'existència d'una llacuna institucional ja que manca una jurisdicció especial, independent de l'administració, encarregada de controlar la gestió dels ingressos i les despeses públiques.

Els mecanismes preventius de control administratiu obligaven els magistrats que manejaven diners (qüestors, pretors o prefectes de l'*Aerarium Saturni*), o que ordenaven els pagament, a retre comptes: bé als seus successors, bé al príncep o al senat. Els procònsols de les províncies senatorials presentaven els comptes de la seva gestió al senat i al príncep. En els municipis, els *duoviri* retien comptes de la seva gestió a la cúria o senat local. A les províncies imperials, el governador retia comptes dels seus actes d'administració a l'emperador, i el *procurator caesaris* o *rationalis* els lliurava, al seu torn, al seu successor i, en tot cas, al director del Tresor de la Corona, que representava l'emperador.

La inexistència d'una jurisdicció especial fiscalitzadora era suplida amb

* Aquest treball s'inscriu dins el Projecte de Recerca: "Historia de una institución jurídica: la 'Generalitat' de Catalunya y su autonomía financiera en las épocas medieval y moderna", dirigit per l'autor i finançat per la DGICYT, PB 93-0404. Així mateix ha rebut el suport del Comissionat per a Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya (n. d'expedient: 1995 SGR-331).

** Universitat Pompeu Fabra. Facultat de Dret, Passeig de Circumval·lació, 8, 08003 Barcelona

aquests controls legislatius i administratius, els quals, pel seu caràcter eventual i incomplet, requerien la intervenció repressora de la jurisdicció criminal dirigida a perseguir els delictes generats pels actes criminals dels administradors de les finances públiques com eren, per exemple, els de concussió i els de peculat.

Durant el Baix Imperi continuem constatant la inexistència d'un tribunal *ad hoc* independent de l'administració encarregada de la gestió tributària.¹

Altrament, a Catalunya, i des de finals del segle XIII, la situació és ben diversa, perquè aviat apareixeran organismes fiscalitzadors *ad hoc*, caracteritzats per la seva situació de preeminència o d'independència, respecte a la creixent xarxa administrativa que generen els poders polítics. En efecte, les institucions polítiques i administratives generals (cort, monarquia, audiència, generalitat dels estaments, etc.) aniran organitzant-se i juriditzant-se com a instruments cabdals de govern i d'administració. La normativa orgànica general que emanarà dels òrgans legislatius competents precisarà i delimitarà, cada cop amb més detall, les funcions que aquestes institucions públiques exerceixen, bé com a titulars d'una jurisdicció originària, bé com a beneficiaris d'una jurisdicció derivada. Les matèries relatives a l'administració de justícia, a l'exèrcit, a la fiscalitat, etc. seran objecte de diverses disposicions legislatives del rei i de les corts catalanes que aniran donant un perfil específic al dret públic català i a les seves institucions públiques.²

Una d'aquestes matèries on es projectarà el nou dret públic general de Catalunya és la fiscalització i el control comptable dels seus servents: ministres i oficials. Primer el rei i després el general dels estaments catalans disposaran de veritables tribunals de comptes com a organismes compte-oients: independents i especialitzats en el control de la gestió econòmico-administrativa dels comptables, és a dir, d'aquelles persones obligades a retre comptes perquè havien gestionat o administrat recursos regis o estamentals per raó d'algun títol jurídic.

A diferència de la solució donada pels romans, a Catalunya i a la Corona

1 Sobre aquesta problemàtica històrica, *vide*: Gustavo HUMBERT, **Saggio sulle finanza e sulla contabilità pubblica presso i romani**, trad. italiana de A. i E. d'Errico, dins *Biblioteca di Storia Economica*, V, s. l., 1886, reed. Sala Bolognese, 1977, pàg. 8, 356-357. "Ci risulta da questo esame che, se Diocleziano, Costantino ed i loro successori riuscirono a ristabilire l'ordine all'interno e la difesa di fuori, e se essi hanno potuto regolare sapientemente la riscossione dell'imposta ed il controllo amministrativo ed anche giudiziario dal punto di vista regressivo, non hanno neppure tentato d'introdurre nell'impero, la garanzia del controllo legislativo ulteriore e dell'esistenza di un tribunale dei conti, distinto dall'amministrazione, permanente e regolare".

2 Cfr. un recent i excel·lent estat de la qüestió a: Miguel Angel LADERO QUESADA, *El ejercicio del poder real en la Corona de Aragón: Instituciones e instrumentos de gobierno* (siglos XIV y XV), dins 'En la España Medieval', n. 17, pàg. 31-93, Madrid, 1994.

d'Aragó veurem aparèixer el mestre racional³ i els oïdors de comptes dels generals dels estaments⁴ com a òrgans compte-oients i suprems en la línia jeràrquica de l'administració, de manera que només hauran de respondre al rei o al mateix govern de la generalitat dels estaments, respectivament, del qual, tanmateix, els oïdors de comptes catalans formaran part com a membres nats, de forma definitiva, des de 1413.

3 Sobre la història de la fiscalització a Catalunya i referits a la institució monàrquica, cal veure els treballs de: Thomas BISSON, *Fiscal Accounts of Catalonia under the early Count-Kings (1151-1213)*, Los Angeles-London, 1984; *Las finanzas del joven Jaime I (1213-1228)*, dins **X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó**, Saragossa, 1980; *Le Conflent, le Vallespir et la Cerdagne d'après les censiers et comtes fiscaux des premiers comtes-rois de Barcelona (1151-1213)*, dins *Conflent, Vallespir et montagnes Catalanes*, Montpellier, 1980. També els treballs de Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona, I-II, 1987. Els treballs que ha publicat aquest autor sobre la mateixa temàtica són els següents: *La Administración Financiera en la Corona de Aragón*, dins "Historia de la Hacienda Española (épocas Antigua y Medieval). Homenaje al Profesor Luis García de Valdeavellano". Instituto de Estudios Fiscales: Madrid, 1982, pàg. 483-504; *Els Funcionaris i l'Administració a Catalunya*, dins "Acta/Mediaevalia. Annexos d'Història Medieval", I. Barcelona, 1982, pàg. 137-150; *El Baile General de Cataluña*, dins "Hacienda Pública Española", n. 87. Instituto de Estudios Fiscales, 1984, pàg. 73-84; *La Consignació de rendes reials feta per Jaume III de Mallorca (1343-1345)*, dins "Montpellier la Couronne d'Aragon et les Pays de langue d'Oc (1204-1349)", Actes du XII e Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon, Montpellier, 1988, pàg. 203-213; *Notes sobre l'ofici del Mestre Racional de la Cort en el segle XVI*, dins "Centralismo y Autonomismo en los siglos XVI-XVII, Homenaje al Profesor Jesús Lalinde Abadía". Universitat de Barcelona, Barcelona, 1989, pàg. 265-294; *El Mestre Racional i Sardenya. La Fiscalització de Sancho Aznárez de Arbe (1335-1342)*, dins "XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona", I, "Il "Regnum Sardiniae et Corsicae" nell'espansione mediterranea della Corona d'Aragona. Sassari-Alghero 19-24 maggio 1990, La Corona d'Aragona in Italia (secc. XII-XVIII), 1. "Il "Regnum Sardiniae et Corsicae" nell'espansione mediterranea della Corona d'Aragona", vol. secondo, t. I, Sassari, 1995, pàg. 329-350; *L'Administració financera a la Corona d'Aragó, segles XIII-XV*, dins "La Corona d'Aragó: Finances i Fiscalitat a la Catalunya Medieval", dins *L'Avenç*, 39, Barcelona, 1990, pàg. 4-53; *El Reial Patrimoni i els bens del Temple*, comunicació presentada a les I Jornades sobre els Ordes Militars a Catalunya. Montblanc, 1985, (Tarragona 1995); *El control "popular" dels obligats a retre comptes al Mestre Racional*, comunicació presentada al XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó celebrat a Jaca entre els dies 20 i 26 de setembre de 1993, en premsa; i *Notes per a l'estudi del mestre racional de la cort, al segle XV*, dins "Pedralbes", 13-I, Barcelona, 1993 (= Actes 1. Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII). Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya), pàg. 45-54. També cal tenir en compte: Ángeles MASIA DE ROS, *El Maestre Racional en la Corona de Aragón. Una pragmática de Juan II*, dins *Hispania*, 1950, X, pàg.26-60.

4 Entre les obres que han estudiat aquesta problemàtica des d'una perspectiva institucional referida a Catalunya hem d'esmentar: Ignacio RUBIO, *La Deputació del General de Catalunya en los siglos XV y XVI*, Barcelona, 1950; Víctor FERRO, *El Dret Públic català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, 1987; i Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *Les institucions fiscalitzadores de la generalitat de Catalunya (Des dels seus orígens fins a la reforma de 1413)*, en premsa.

De totes maneres, aquests tribunals generals de comptes de Catalunya, dotats d'una veritable jurisdicció fiscalitzadora general que es projecta sobre tot el territori català, podran els trets fonamentals del règim normatiu que configura les seves funcions⁵ en l'experiència jurídica romana tramesa a la baixa edat mitjana europea per obra dels glossadors i comentaristes que donen vida al *ius commune*. La recepció del *ius commune* a Catalunya, en matèria de retiment de comptes, es produirà indirectament i de forma més difusa sobre el mestre racional de la cort, a través del seu model sicilià; i, directament i amb caràcter supletori, sobre els oïdors de comptes de la generalitat, d'aparició més tardana.

L'expedició de Pere el Gran a Sicília de 1282 va posar aquest monarca en contacte amb una administració basada en un model centralitzador, inspirat en el *ius commune*, i que havia impulsat Frederic amb la finalitat de convertir Sicília en la cèl.lula matriu de tot el seu imperi. A Sicília, el col·legi dels mestres racionals de la magna règia cúria apareix a mitjan segle XIII sota la dinastia dels Anjou: "Solo più tardi, e probabilmente non prima de 1240, appare nei documenti svevi, la menzione di 'rationales' come componenti di un collegio incaricato delle revisioni e del controllo contabili".⁶ L'ofici del mestre racional de la cort, a la Corona d'Aragó, procedeix de Sicília, perquè quan Pere torna a la Península elegeix a Conrat Llança, sicilià d'origen, home de la seva confiança i que ja havia ocupat el càrrec homònim a l'illa, per introduir en la seva cort d'Aragó el nou ofici de mestre racional destinat a presidir, en l'administració de

5 El monarca el plasmarà fonamentalment en una sèrie d'ordinacions publicades per: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona, II, 1987, n.1 a 45. El general dels braços de Catalunya (d'algun d'ells o dels tres conjuntament) formularà fonamentalment la normativa orgànica sobre les seves institucions comptables en alguns actes de cort i, especialment, en els capítols del donatiu aprovats o ratificats pel monarca; també amb motiu d'atorgar poders als diputats que els representen. Vegeu-ne alguns d'ells a: *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, ed. Real Academia de la Historia, Madrid, 1896-1927; PONS GURI, J.M., *Actas de las Cortes Generales de la Corona de Aragón de 1362-63*, Madrid-Barcelona, 1982; *Cort General de Montsó 1382-1384*, dins *Textos Jurídics Catalans*, 8. *Lleis i costums III/2*, ed. a cura de: Ignasi J. Baiges, Anna Rubió i Elisa Varela; coord. Josep M. Sans, Barcelona, 1992; *Profertes concedides als monarques a les Corts i Parlaments del segle XIV*, ed. a cura de Manuel Sánchez i Pere Ortí, en premsa; Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *Les institucions fiscalitzadores de la generalitat de Catalunya (Des dels seus orígens fins a la reforma del 1413)*, inèdita, i *Cort General de Montsó de 1376*, ed. coord. per Josep M. Sans (en premsa). Agraïxo al Drs. Sánchez, Ortí i Sans haver-me facilitat la lectura dels textos mecanografiats i de les primeres galeres d'impremta, respectivament, de les obres que estan en curs de publicació sota la seva cura.

6 A. BAVIERA ALBANESE, *L'istituzione dell'ufficio di Conservatore del R. Patrimonio e gli organi finanziari del Regno di Sicilia nel secolo XV*, Palerm, 1958, pàg. 111-112.

les finances, unes reformes de caire centralitzador projectades sobre una tradició autòctona que es remuntava a l'alta edat mitjana. Si l'ofici serà abolit per un monarca que no va estar a Sicília, com Alfons el Liberal (1288), un altre que ve d'aquella illa -Jaume II- serà qui el reinstauri definitivament en nomenar Arnau sa Bastida –un dels creditors més importants de la monarquia– mestre racional (1293). El fet d'assignar el deute de la cort a Bastida sobre els ingressos reials d'arreu de la Corona constitueix una de les millors garanties per al monarca que Bastida tindrà cura del seu càrrec i durà a terme un bon control de la gestió dels altres oficials patrimonials.⁷ Són aquestes persones que hi ha darrere de les institucions les que caldria conèixer amb més detall per entendre el procés de construcció i l'evolució de l'aparell financer de la monarquia. En aquest sentit, ens manquen les biografies dels mestres racionals i d'altres oficials d'aquest període, ès a dir, de personatges com: Bernat Rodera, Felip i Pere Boïl, Pere i Pericó Marc, Domènec de Claramunt, Joan Fernández Muñoz, Berenguer de Codinach, Berenguer de Relat, Pere D'Artés, Bernat de Gualbes, etc...⁸ De totes formes, constatem com a fet significatiu que entre les persones que ocupen càrrecs a l'ofici del mestre racional no hi ha una abundor de juristes, sinó que són més aviat els nobles, els ciutadans o els mercaders els que hi predominen. Aquest fet no és fortuït, sinó que indica una decidida política dirigida a caracteritzar l'ofici del racional com un ofici obert i a l'abast de qualsevol persona lletrada malgrat que no sàpiga llatí ni dret. No es vol convertir l'ofici del racional en un monopoli per als juristes, i per això es decideix, ja des dels orígens de la institució a la Corona d'Aragó, que la documentació dels seus actes es faci en català i no en llatí, i es caracteritza l'ofici com de ploma lleiga i no de ploma llatina. D'aquesta manera, en el moment de registrar la seva actuació de forma sistemàtica i ordinària (1293), s'opta decididament per la utilització del català com a llengua normativa i administrativa habitual, sense perjudici que s'utilitzi l'aragonès en alguna ocasió i molt més escadusserament el llatí.⁹

Notem que la recepció del **ius commune**: dels seus conceptes, de les seves categories i dels seus principis es farà aquí més difícil i apareixerà d'alguna

⁷ Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona, I, 1987, pàg. 57-155.

⁸ En aquesta línia cal tenir present: F. MARTORELL TRABAL- F. VALLS TABERNER, *Pere Basset (1365 ? - 1430)*, dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, n.4*, Barcelona, 1909-1912, pàg. 577 ss. i A. BOSCOLO, *Bernat Descoll, funcionari i cronista del rei Pere "el Cerimoniós*, Barcelona, 1975.

⁹ Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona, I, 1987, pp. 383-394.

manera desdibuixada, ja que no es podran rebre directament els textos normatius o doctrinals on es troben aquells elements de pensament exactament formulats, sinó que prèviament s'hauran de traduir al català, la qual cosa facilita la interpretació més lliure d'aquell vocabulari i del pensament jurídic que articula, ja que moltes vegades el redactor català que posseeix una erudició en dret comú sobre la matèria no la formularà com a simple traducció catalana dels textos jurídics llatins, ni la tractarà com la solució a un problema de simple elocució, sinó que aprofitarà l'avinentsa per introduir una modificació o una novetat pel que fa a la visió que dóna el *ius commune*. Es aquesta forma diversa d'inspirar-se en el dret comú o d'assimilar-lo allò que caracteritza el fenomen de la seva recepció en cada societat i allò que fa que els juristes autòctons siguin protagonistes de la seva conformació.¹⁰

El títol de l'ofici és el de mestre racional de la cort, d'aquesta manera ens indica que la seva jurisdicció és general i abasta tota la Corona d'Aragó. Tanmateix, si al principi no està determinat pel dret dels regnes (dret de la terra) sinó exclusivament pel dret reial (ordinacions), amb el temps les corts interferiran en el seu règim jurídic amb alguna disposició legislativa provocaran finalment la divisió de l'ofici, de manera que es va perdre la unitat de jurisdicció en crear-se, progressivament, nous oficis de mestre racional de la cort que afegien, al seu títol, la denominació del territori sobre el qual s'exerciria la seva competència. Així, des de 1419, aniran apareixent els nous mestres racionals de la cort en els regnes de València, d'Aragó, de Sardènia i de Mallorca.

El control dels ingressos i el de la despesa pública de la Corona són les funcions principals que té encomanades el mestre racional; les compleix de forma independent pel que fa als altres òrgans de l'administració, atès que depèn directament del monarca, i solament a ell ha d'informar i ha de retre els comptes generals dels regnes i del Principat que integren la Corona. Les seves funcions de control s'exerceixen també a través d'una doble actuació que podem denominar –utilitzant una terminologia moderna amb caràcter purament instrumental per no caure en anacronismes– d'intervenció i de fiscalització, respectivament.

La intervenció és una activitat de control financer *a priori* per la qual, quan el creditor del rei demana la satisfacció del seu crèdit, es produeix un examen comptable a fi de determinar el muntant exacte del deute. Un cop definida la

10 Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *La recepción del derecho feudal común en Cataluña I (1211-1330)*. (La alienación del feudo sin el consentimiento del Señor), dins *Glossae, Revista de Historia del Derecho Europeo*, 4, 1992, pàg.15-18.

quantitat, el mestre racional en fa una certificació, a fi que el tresorer o l'oficial corresponent el pugui pagar. D'aquesta manera, abans de produir-se la despesa ja se n'ha efectuat el control. La fiscalització pressuposa que la despesa pública s'ha fet amb anterioritat al control. L'autor de la despesa és normalment un oficial o una persona a qui la cort encomana una gestió econòmico-administrativa de la qual haurà de retre compte (pagar soldats, salaris d'oficials, despeses de construcció o reforma d'edificis públics; pagar els interessos del deute públic o del fisc –de censals o de violaris–, les despeses de missatgeries, les despeses reials, etc.). Aquesta funció és la més important que realitza el mestre racional i consisteix en una valoració jurídica del compte-retent realitzada a través d'un procés ben determinat que nosaltres anomenem procés fiscalitzador, i que podem esquematitzar en els tràmits següents tal com es produeixen segons un ordre cronològic:¹¹

(i) La citació. No es produeix sempre, perquè hi ha un deure general de presentar els comptes després d'un determinat període de temps, o en finalitzar l'exercici del càrrec. L'Ordinació de 1338 = (O-1338)¹² estableix l'obligació de retre els comptes anualment trenta dies després de complir-se el termini, o bé seixanta dies després, si el mestre racional és fora del regne on exerceix l'oficial. El tresorer ha de presentar-se cada sis mesos (O-1337);¹³ els batlles generals i els procuradors reials, cada dos anys (O-1358);¹⁴ i els administradors generals de Sardenya cada tres anys (O-1358).¹⁵ El mestre racional té un llibre de "Letres citatòries" on registra, quan cal, els manaments citatoris.

(ii) Presentació dels comptes i dels justificants. Els primers es redacten en un o diversos quaderns o llibres, on s'agrupen de forma separada les rebudes i les dades. Aquests llibres van ser estotjats en els bancs o arribancs de l'ofici i ara constitueixen la part més gran de l'arxiu del mestre racional, que es conserva a l'arxiu de la Corona d'Aragó. Les cauteles (justificants d'un títol o d'un dret), i les àpoques (rebut) que s'adjuntaven al compte eren enfilades i penjades al sostre de la cambra de l'arxiu.

11 Reproduïm parcialment en aquest punt i amb algunes variacions el treball: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *L'Administració financera a la Corona d'Aragó, segles XIII-XV*, dins "La Corona d'Aragó: Finances i Fiscalitat a la Catalunya Medieval", dins *L'Avenç*, 39, Barcelona, 1990, pàg. 4-53. Un estudi més extens a: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona, I, 1987, pàg. 350-383.

12 Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional a la Corona d'Aragó (1283-1419)*. Barcelona, II, 1987, n. 7, pàg.18.

13 *Ibidem*, n. 6, pàg. 16.

14 *Ibidem*, n. 17, pàg. 37.

15 *Ibidem*.

(iii) Audició i examen dels comptes. El compte-retent presenta la seva confessió escrita (el compte) i oral (de caràcter complementari, a instàncies de l'oficial examinador del compte). L'examinador confronta les dades que ofereix el compte-retent i les dels llibres de Notaments de l'Ofici i les d'altres fonts informatives (precedents, testimonis, etc.) i emet un judici comparatiu sobre la seva bondat o legalitat; després procedeix a la cancel·lació dels notaments i dóna per forta la partida, si el judici és positiu.

(iv) Formulació dels dubtes, quan el judici comparatiu sigui negatiu. S'inscriuen al final del compte i fan referència a contradiccions o mancances que impliquin una responsabilitat econòmico-administrativa del compte-retent.¹⁶

(v) Equació del compte i expedició dels albarans. En aquesta darrera fase del procés és quan es fa el balanç definitiu amb les rebudes i les dades acceptades com a bones. Queda reflectit en l'albarà de definició del compte o albarà testimonial d'haver retut bé i legalment el compte, i en l'albarà de resta deguda per la cort, si el balanç és favorable al compte-retent. Els albarans testimonials deriven, en major o menor mesura, d'una mateixa fórmula que recull els elements següents: *a) Intitulació de l'oficial racional que l'atorga (mestre racional, lloc-tinent, regent...); b) Nom del compte-retent; c) Raó del compte o de la gestió fiscalitzada; d) Forma de recepció del compte:*

I. Referència al nomenament de l'oficial o al títol d'on deriva la responsabilitat; II. Àmbit temporal de la fiscalització; III. Legitimació del compte-retent (titular, procurador, etc.); IV. Descripció dels quaderns dels comptes (tipus de rebudes i de dades, suma de les rebudes i de les dades);

e) Equació de les rebudes amb les dades. Canvis de moneda; f) Delimitació i liquidació de la resta; g) Definició del compte. Es declara quiti el compte-retent per haver retut bé i legalment el seu compte; h) Relació de la documentació lliurada a l'ofici; i) Reserves o retencions, especialment si hi ha algun dubte pendent; j) Testimoni del jurament del compte-retent; k) Data.

(vi) El compte indefinit. Esdevindrà quan el procés no pugui avançar per existir un balanç negatiu per al compte-retent o per falles en l'exhibició o lliura-

¹⁶ He estudiat un cas de formulació i resolució de dubtes a: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *El Mestre Racional i Sardenya. La Fiscalització de Sancho Aznárez de Arbe (1335-1342)*, dins "XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona", I, "Il "Regnum Sardiniae et Corsicae" nell'espansione mediterranea della Corona d'Aragona (XIV-XVIII sec.)", pàg. 253-274.

ment de justificants. Aleshores, no podrà encetar-se el tràmit número (v) fins que no s'esmeni aquestes situacions mitjançant el pagament o l'aportació de les proves que calguin, respectivament. Es tracta d'una suspensió provisional del procés.

(vii) Conclusió dels comptes en contumàcia. Es fa d'ofici pel mestre racional quan el compte-retent no es presenta per respondre, en aquells tràmits on la seva presència és necessària.

(viii) Execució de les penes i de les restes degudes a la cort pels compte-retents que n'han estat declarats responsables pel mestre racional.

En aquest procés fiscalitzador es segueixen els principis generals que sobre l'obligació de retre comptes havien anat perfilant els juristes romans i també els seus successors medievals, els glossadors, però, per allò que hem dit abans, podem comprendre que el mestre racional i les altres institucions fiscalitzadores de la monarquia i dels estaments que es construeixen a Catalunya a partir del segle XIII, dins l'atmosfera del *ius commune*, no s'inspiressin en el dret públic romà.

Efectivament, el dret públic romà va servir per configurar jurídicament un imperi, però no uns tribunals de comptes independents i suprems. Per aquesta raó, els juristes medievals dels monarques sicilians i catalans van pouar els principis constitutius i reguladors de les funcions que eren pròpies dels organismes compte-oients en altres àmbits normatius aliens al dret públic, però no al dret romà. Així, per configurar els tribunals de comptes de les monarquies es van inspirar en l'experiència jurídica romana per excel·lència, és a dir, en el dret privat romà, que van assimilar, ara de bell nou recuperat per resoldre els problemes que plantejava el trànsit d'una monarquia feudal alt medieval a una monarquia estamental, pre-moderna i de base territorial que volia assolir la unitat política sota la seva potestat.¹⁷

En efecte, segons el dret romà, l'obligació de retre comptes incumbia en l'esfera de les relacions privades: (i) al gestor de negocis; (ii) al procurador; (iii) al marit que administrava els béns extradotals de la seva dona; (iv) al tutor i al curador; (v) a l'hereu fiduciari; (vi) al posseïdor de l'herència; i (vii) a l'esclau que administrava béns del senyor.¹⁸ És sobre aquests supòsits de fet que la doc-

17 Sobre el concepte de monarquia feudal, *vide*: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *La recepción del derecho feudal común en Cataluña I (1211-1330). La alienación del feudo sin el consentimiento del Señor*, dins *Glossae. Revista de Historia del Derecho Europeo*, 4, 1992, pàg. 78-98.

18 Alejandro FERNÁNDEZ BARREIRO, *La previa información del adversario en el proceso privado romano*, Pamplona, 1969, pàg. 138.

trina dels juristes romans va anar perfilant, definint i distingint els conceptes i les categories jurídiques que resolien problemes plantejats per determinades relacions comercials, matrimonials, familiars i successòries de la seva època, totes elles d'índole privada. Aquestes relacions presentaven com a denominador comú una mateixa naturalesa: el fet que incidien sobre actes d'administració o de gestió econòmica d'un patrimoni aliè. Es tractava de perfilar aquestes relacions com a obligacions justes o, si es vol dir d'una altra manera, calia trobar una regulació justa per a actes de la mateixa naturalesa. És amb aquesta finalitat que neix l'institut jurídic de la rendició de comptes, dins l'esfera de determinades relacions privades.¹⁹

Tanmateix, i com ja hem dit, el pensament jurídic romà sobre aquestes i altres qüestions problemàtiques no esgotarà la seva eficàcia en els casos concrets i d'àmbit privat sobre els quals es va projectar, ni dependrà de la vigència d'un ordenament jurídic romà, sinó que serà recuperat segles després de la caiguda de l'Imperi d'Occident pels glossadors i comentaristes com a experiència jurídica fecundíssima per resoldre els nombrosos problemes que planteja la nova realitat de les comunitats públiques de l'occident medieval europeu i, entre ells, els d'organitzar políticament i jurídicament el control de la seva actuació econòmico-administrativa. Assimilant aquell llegat valuós dels juristes romans, transmés per la via de la compilació justiniana, els juristes catalans medievals, que s'insereixen dins la tradició del *ius commune*, donaran vida i cos jurídic a les institucions fiscalitzadores de la generalitat de Catalunya representades orgànicament pels seus primers oïdors de comptes. Aquests oïdors –oficials ordinaris del segle XIV, independents de l'administració règia i que succeeixen els membres de les comissions temporals anteriors–, seran novament estructurats de forma completa, triennal i permanent des de 1413, després d'un parèntesi temporal, en el qual l'ofici va ser suprimit i incorporat als diputats.²⁰

Comprovem, en un exemple concret, tot això que acabem d'afirmar.

El fragment de la vulgata del D.35.1.80²¹ diu:

¹⁹ Tracto aquest tema en un treball inèdit de propera publicació, i aquí, reproduïxo amb variants algunes de les seves conclusions i un dels seus apartats: Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, *Les institucions fiscalitzadores de la generalitat de Catalunya. (Des dels seus orígens fins a la reforma del 1413)*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Accursii glossa in Digestum infortiatum*, dins *Corpus Glossatorum Iuris Civilis*, VIII, Augustae Taurinorum, 1963, pàg. 361-362.

Callistratis

Cum servus ita liber esse iussus sit si rationes reddiderit eique fundum heres dare damnatus sit: videamus utrum conditio libertati preposita sit:^{m22} an vero et legato; et quidem si libertati soli accipiamus prepositam: nullus tractatus amplius superest: nam legatum purum invenitur, et ideo non inutileⁿ²³ sit quod si conditio etiam legato insita sit: quod quidam recte putant^{o24} simul cum libertate dies quoque legati utiliter cedit, quid ergo continetur his verbis si rationes reddiderit;^{a25} quidam hoc aiunt: si reliqua^{p26} reddiderit, qua si nihil intersit utrum sub hac conditione si reliqua: vel sub hac si rationes reddiderit. Sed nos neque conditionem meram putamus esse que in datione existit: neque meram conditionem que in facto consistit; sed eam conditionem que ex quadam mixtura consistit, nam non utique si ille in folle^{b27} reliqua obtulit liber erit, non enim testator hoc sensit: sed illud ut rationes reddat quomodo servus reddere solet, id est legendas offerre rationes primum, deinde computandas ut explorari possit computationes probe an improbe referantur accepta relata recte: an non recte.^{c28}

Ita enim incipit quidem res a facto,^{d29} pervenit autem ad pecuniam.^{e30} Inest et his verbis heredes noticia instrui rationum: ut sciant quid in quacunque ratione scriptum sit. Nam quod ipse vivus facturus sit ab heredibus suis fieri iussisse intelligitur:^{f31} ille autem utique assolebat

22 ^m = Cum servus, preposita sit, scilicet tamen

23 ⁿ = Inutile, alias inutile fit, et tunc nil est contra alias inutile non fit, et sic contra supra de leg. i. l. quesitum § i, sed ibi fuit conditio in dando tamen vel in faciendo tantum hic autem mixta, ut subiicit quid ergo etc. vel secundum R. dic non fit inutile, scilicet, ab initio, sed tamen postea viciatur adita hereditate, ut infra eo. l. iul. noster

24 ^o = Recte putant, nota inteligi conditionem repetitam, ut supra e. l. avia. alias que. et infra eo. l. legatum, sed argumentum contra supra l. prox. et supra de adi. le. l. si tibi et facit supra de here. insti. l.iii, et l. qui filio.

25 ^p = Reliqua, reliqua sunt que ex administratione debentur que sic dicuntur, quia ratio accidit quod omnia mala consumpsit, sic ergo reliqua debita ex administratione dicuntur, ut supra de adm. tuto. l. lucius, i. respon. et reliquatio ipsa retentio reliquorum, ut eo. t. l. qui nominibus.

26 ^a = Reddiderit, et sic tamen datio continetur

27 ^b = In folle, id est, in bursa, sed Placen. posuit pro una parte et exposuit, id est, maliciose sive obscure, vel, id est, stulte.

28 ^c = Non recte, scilicet, referantur, sed certe non videtur exigi hec computatio ut C. de manu. te. l. cum testamento § finale que est contra. Solutio ubi nil est in reliquis, statim est liber nulla facta computatione: ut ibi et supra l. proxima sed ubi est, tunc hec duo exiguntur ut hic et sunt similia ut in contrario no.

29 ^d = A facto, id est, a ratiocinatione.

30 ^e = Ad pecuniam, id est, dationem.

31 ^f = Intelligitur sic supra de pig. act. vel universorum et l. si sevos et C. de epis. audi. l.iii.

non sic servo suo ostendenti reliquas rationes subscribere: sed ita ut legeret: examinaret. exciperet³² itaque cum servo sub hac conditione testamento libertas datur, si rationes reddiderit, non hanc solam habet significationem si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibuerit heredi, sed et si reliqua solverit.^{h33}

Sense pretendre exhaurir el comentari d'aquest fragment del *Digest* i de la glossa ordinària D'ACCURSIO (transcrita en les notes de peu de pàgina) per treure'n totes les conseqüències, la qual cosa excedeix els límits del present treball, podem exposar els punts nuclears pel que fa al nostre tema. La condició que es posa al serf per ser lliure és haver retut comptes per la seva gestió. A partir d'aquí, el jurista romà es pregunta en què consisteix retre comptes (**quid ergo continetur his verbis si rationes reddiderit**). Analitzant les opinions anteriors, Callistrat exposa que uns creuen que el significat de retre comptes és el de lliurar la resta (**quidam hoc aiunt: si reliqua reddiderit**)... de l'administració econòmica encomanada, afegeix la glossa ordinària (**Reliqua sunt que ex administratione debentur...**), amb la qual cosa el retiment de comptes consistiria únicament en una obligació de donar.

Tanmateix, Callistrat ho veu d'una altra forma. Segons la seva opinió, l'obligació de retre comptes no consisteix únicament en una obligació de donar ni únicament en una obligació de fer, sinó que som davant una obligació mixta, composta d'un fer i d'un donar.

L'obligació de fer, implícita en la rendició de comptes, consisteix en un conjunt d'activitats lògicament encadenades en un procés temporal.

És necessari que el serf (compte-retent) ofereixi a l'hereu (compte-oïdor) un document on constin per escrit les paraules i els nombres que constitueixen el compte a fi que primer se'n pugui fer la lectura (**...legendas offerre rationes primum...**) i després la l'avaluació (**...deinde computandas...**).

L'avaluació consistirà en el càlcul necessari per determinar la resta, per bé que no consistirà únicament en un càlcul numèric, ja que la seva finalitat és determinar el grau de probitat i de rectitud de l'activitat d'administració reflectida per les partides de dades i rebudes (**...ut explorari possit computationes**

³² g = Exciperet: geminatio sermonis, vel dic exciperet, scilicet, servus dicens non esse ita.

³³ h = Solverit, in quibuscumque culpe reus saltim levis fuerit, ut infra e. l. antepe. (D. 35.1, 111 [109]) et facit infra de fideicomisso liber l. si pure in fine (D. 40. 7. 5. 37) et de ver. sig. l. boves \$ finale (D. 50, 16, 89,2) et de statuli. l. statuliber \$ si quis non dare (D. 40. 7. 5. 7) et de manu. l. si ita sit, (D. 40. 4. 8) et l. si ita fuerit (D. 40. 4. 13. 2) et supra de li. le. l. non solum \$ is qui rationes (D. 34. 3. 8. 5), quibus legibus dicitur duo contineri in rationibus reddendis (D. 40. 4. 13. 2).

probe an improbe referantur accepta relata recte: an non recte.). Per això, en aquesta fase del procés el serf està obligat a instruir l'hereu sobre el significat de cada una de les partides perquè sigui conscient de l'activitat que representen i pugui jutjar comparativament el seu valor i la seva qualitat.³⁴ En el supòsit que el compte-oïdor no jutgi correcta l'activitat representada, podrà excepcionar-la o posar-la en dubte mitjançant una discussió raonada amb el compte-retent dirigida a cercar una conclusió quan, com diu la glossa, aquest no accepti l'objecció (**servus dicens no esse ita**).

Cal, doncs, realitzar un conjunt d'activitats per obtenir la definició del compte. El serf que es limiti a mostrar la resta del compte al seu senyor no obtindrà la definició preada, ja que per definir el compte (**subscribere**) caldrà primer haver-lo llegit, examinat i haver-ne aclarit els dubtes que planteja (... **ita ut legeret:examinaret:exciperet...**), i després també caldrà haver exhibit o lliurat al senyor els justificants necessaris de l'activitat d'administració realitzada i, sobretot, la resta deguda (**non hanc solam habet significationem si cautiones instrumentaque omnia actus sui exhibuerit heredi, sed et si reliqua solverit**).

El procés de rendició de comptes (o de fiscalització en el supòsit que nosaltres estudiem) s'inicia amb els fets de la presentació, l'examen i, discussió dels comptes que la glossa ordinària defineix com el raciocini (**raciocinatione**), i acaba amb el lliurament dels diners de la resta (**ad dationem**, diu la glossa).

Com es diu en la glossa ordinària, de l'anàlisi de diferents lleis romanes es dedueix que son dos els elements constitutius de la rendició de comptes:³⁵ l'o-

34 En el mateix sentit trobem altres passatges de la vulgata com per exemple: D.40.7.6.7: "Rationum autem reddendarum conditio, quod ad reliqua quidem attinet, in danda pecunia consistit: quod autem ad ipsa volumina rationum reddenda, percontandasque et examinandas rationes, et dispungendas^a atque excutiendas, factum habet." .n Dispungendas. Quid sit dispungere, habes infra de verborum signifi. l.cognoscere. in ratione enim reddenda sunt haec duo necessaria: ut et supra de condi. et demonstr. l. cum seus ita & i et l. qui sub conditione. Accur. L'edició de la vulgata que ara hem utilitzat perquè està disponible en la biblioteca de la nostra facultat és: **Pandectarum seu Digestorum iuris civilis, quibus iurisprudentia ex veteribus iurisconsultis desumpta, libris L. continentur. Tomus tertius. Quod Digestum novum vulgo appellant. Cum Accursii commentariis, et doctissimorum virorum annotationibus. Omnia diligentissime purgata, et recognita. Accessit rerum, et verborum insignium index locupletissimus. Editio Postrema, Venetiis, 1581** =(D-1581). Pel que fa al significat de *dispungere* la gl. ordinària conferre a D-1581,50.16.56 ("Dispungere est conferre accepta et data") diu: "Conferre: et post collatione cancellare, quod redditum, vel impensum invenitur...".

35 *Ibidem*, també s'utilitza el terme **computare** com a sinònim de **raciocinare** a gl.ordinària **non solvat** a D-1581, 50.16.89.2 (Boues magis... Inter reddere et edere rationes multum interest: nec is qui edere iussus sit, reliquum reddere debet. nam et argentarius edere rationem videtur, etiam si quod reliquum sit apud eum, ut (sic pro non) soluat.^{3sf} ^{3sf}: "Non solvat. nam sufficit, quod copiam describendi faciat, que edere dent: ut supra de eden. l.i. & edere. et & rationes. sed reddere rationes duo continet, scilicet, computare, et reddere reliqua: ut supra de condi. & et demon. l. cum seruus.

bligació de raciocinar el compte i l'obligació de lliurar la resta (...**quibus legibus dicitur duo contineri in rationibus reddendis.**): un fer (**eddere** i **exhibere**) i un donar (**reddere**) harmònicament coordinats constitueixen la columna vertebral de la institució.³⁶

Per l'obligació d'**eddere rationes**, el compte-retent ha d'instruir el compte-oïdor sobre el significat del compte i de les seves partides. Com dirà la glosa, el compte-retent ha de raciocinar/comptar, i per això no ens ha d'estranyar que ACCURSIO, desconeixent la realitat històrica de la fiscalització a Roma, forci la interpretació dels textos jurídics romans i converteixi els **Rationales** de l'Imperi, simples administradors del patrimoni del príncep³⁷ en els oficials especialitzats en l'exercici de les funcions fiscalitzadores (**qui raciocinia gerunt**).³⁸

Històricament, són els romans els qui creen la figura del racional. De manera molt significativa no trobem cap menció a aquest oficial dins els textos de les *Instituciones*, ni en les *Novel.les*, ni en el *Digest*, en la seva versió vulgata. La trentena de referències legislatives que han arribat a nosaltres procedeixen del *Codi de Justinia*³⁹ i de les seves fonts. Aquests testimonis abasten un període que s'estén des de l'any 228 fins al 439, si bé la majoria de disposicions es concentren entre el 290 i el 390 (vint-i-quatre lleis). Es tracta d'una figura que apareix amb el principat per auxiliar el príncep en l'administració del fisc, el seu patrimoni privatiu. Apareix com a procurador del cèsar (228) i sense grans facultats jurisdiccionals, ja que no té poder sancionador ni pot imposar multes.⁴⁰ Les seves facultats principals són majoritàriament d'administració, per tal com pot realitzar tot un seguit d'activitats d'aquesta índole que es van perfilant a mesura

36 Sobre els conceptes de "Edere, exhibere y reddere rationes" en el dret romà clàssic, vide: Alejandro FERNANDEZ BARREIRO, *La previa información del adversario en el proceso privado romano*, Pamplona, 1969, pp.127- 141.

37 gl. **rationales** a C.11.62.2 = ACCURSI *Glossa in Codicem*, en CGJC, X, Torí, 1968, pàg. 396: "Rationales, id est, procuratores cesaris ut supra de modo mulc. l. ii, Accursius florentinus".

38 gl. **rationales** a C.1.3.4 = ACCURSI *Glossa in Codicem*, en CGJC, X, Torí, 1968, pàg. 19: "Rationales, qui raciocinia gerunt ac".

39 L'edició vulgata utilitzada és: *Codicis DN Iustiniani, Constitutiones imperiales complectentis, Libri IX. priores: Cum Accursii commentariis, et doctissimorum virorum annotationibus. Constitutiones aliquot antea desideratae, nunc primum suis locis Graecè et latine insertae. Catalogus consulum ad discernenda constitutionum tempora, et romanae historiae conginitionem. Omnia diligentissime purgata, et recognita. Accessit rerum, et verborum insignium index locupletissimus. Editio postrema, Venetiis, 1581 = CJ-1581.*

40 CJ-1581, 1.54.2.

que passa el temps. Algunes d'aquestes activitats són: adjudicar subhastes al millor postor (290),⁴¹ ocupar els béns d'aquells qui hagin incorregut en determinades culpes, exceptuant expressament els de les dones per culpes dels seus marits (287-290),⁴² executar els béns dels obligats segons l'ordre preceptiu (vers 290),⁴³ reivindicar per al fisc l'herència dels que morin intestats i sense hereus legítims (292),⁴⁴ rebre les denúncies de les herències encomanades tàcitament a fideïcomissaris (317),⁴⁵ cobrar les pensions dels predis emfitèutics (366),⁴⁶ rescindir les llibertats concedides pels colons no propietaris (367),⁴⁷ incorporar ritualment al fisc els béns confiscats (360),⁴⁸ administrar el predis dels temples (vers 385),⁴⁹ rebre els béns dels proscrits i revisar-ne l'inventari (369),⁵⁰ etc. Tanmateix, de mica en mica, veiem que adquireix algunes competències en matèries que comporten una potestat jurisdiccional, com per exemple la decisió de causes sobre la condició dels lliberts i dels esclaus a províncies (294-305),⁵¹ la decisió de totes les causes fiscals (313)⁵² amb caràcter general, però en primera instància, per tal com pot ser objecte d'apel·lació.⁵³

Aquesta jurisdicció civil del racional s'ha d'articular amb la que competeix a altres oficials del dominat com són el comte dels afers privats i el mateix governador provincial, al qual competeix conèixer de les causes criminals, si bé amb la intervenció necessària del racional en el plet.⁵⁴

El 383⁵⁵ els racionals ja presideixen les causes del fisc i del sagrat erari,

41 CJ-1581,10.3.4.pr.

42 CJ-1581,4.12.2.pr.

43 CJ-1581,9.49.7.4.

44 CJ-1581, 10.10.1.pr.

45 CJ-1581,10.13.1.pr.

46 *Volumen legum parvum, quod vocant, in quo haec insunt. Tres posteriores libri Codicis D. Justiniani sacratissimi Principis, eadem cura, qua priores novem emendati. Authenticae seu Novellae constitutiones eiusdem principis: in quas quid operae sit impensum sequens pagina commonstrat. Feudorum libri duo. Constitutiones Friderici II. Imperatoris, Extravagantes duae Henrici VII. Imperatoris. Tractatus de Pace Constantiae. Omnia commentariis Antonii Contii apud Bituriges iursi professoris ordinarii illustrata, et sedulo recognita, Venetiis, 1581 = (VL-1581). VL-1581, CJ, 11.65.4.pr.*

47 VL-1581, CJ, 11.63.2.pr.

48 VL-1581, CJ, 10.10.3.pr.

49 VL-1581, CJ, 11.66.4.pr.

50 CJ-1581, 9.49.7.2.

51 CJ-1581, 3.22.5.

52 CJ-1581, 3.26.5.

53 Sobre l'apel·lació d'aquestes decisions del racional, *vide* CJ-1581, 7.62.26.pr. (385) i CJ-1581, 7.65.7.pr. (385).

54 Sobre això, *vide*: CJ-1581, 3.26.8 (358), CJ-1581, 3.26.6 (343) i CJ-1581, 3.26.7 (349).

55 CJ-1581, 2.8.4.

atès que els poders sense límits dels emperadors havien fet desaparèixer la distinció entre el tresor del príncep i el del poble romà governat pel senat. Ara s'especifiquen els supòsits en els quals es pot apel·lar la decisió del racional i s'estableix la seva jurisdicció privativa sobre els oficials subordinats, excepte en matèria criminal.⁵⁶

A més d'aquestes disposicions referides a les competències administratives i jurisdiccionals dels racionals pel que fa al fisc i a l'erari romans, només en una ocasió se'ns parla, a les fonts, de les obligacions en matèria de rendició de comptes que concerneixen el racional: el racional ha d'exhibir els seus comptes correctament i no pot eludir aquesta obligació refugiant-se en un canvi d'**status** civil mitjançant la professió religiosa.⁵⁷ Notem que el racional és tractat aquí com a compte-retent i no pas com a compte-oient.

Com veiem, aquest disseny de la constitució orgànica i funcional del racional que ens ofereixen els textos del *Codi de Justinià* té poca cosa a veure amb la configuració dels oficis i tribunals compte-oients que apareixen sota les monarquies estamentals de l'Europa medieval, centrats en les funcions fiscalitzadores i caracteritzats per la seva independència i/o superioritat orgànica respecte de la xarxa burocràtica de l'administració.

La raó de reutilitzar el terme racional per donar nom al nou tribunal de comptes de la monarquia siciliana es troba en el treball dels glossadors sobre aquests textos del *Codi de Justinià* que acabem d'esmentar. En efecte, *ACCURSIO* veu en el racional la figura del procurador del cèsar, el procurador de la república per antonomàsia, i, per tant, l'oficial obligat a retre els comptes generals de la comunitat, però d'acord amb la tradició del dret privat romà a la qual, fèiem esment més amunt.

El racional és assimilat, també anacrònicament, per la glossa ordinària al "curator", al "logista", al "magistrum rei privatae", al "discussor" i al procurador del fisc, a fi i efecte d'anar dibuixant teòricament el seu perfil institucional i d'anar-lo omplint de contingut funcional i competencial.

Dins aquesta labor i en la glossa al sintagma **Officiales rationales**⁵⁸ se'ns

56 CJ-1581,3.26.10.

57 CJ-1581, 1.3.4.pr. (361): "Officiales rationales si exhibitione cursus seu primipilli necessitate neglecta interversa etiam ratione fiscali quod clericatus honorem putaverint transeundum ad priorem conditionem retrahantur. Si vero obnoxii racioniniis vel necessitatibus non sint sub notione iudicium officii consentientibus si probabilis vite studium id postulaverit transferrantur nec cessionem metuant facultatum...".

58 *Vide supra* n. 53.

diu que “**officiales**” és un terme general que equival a jutges del fisc, mentre que “**racionales**” és el terme adequat per designar aquells jutges que s’ocupen dels raciocinis.⁵⁹

Com veiem, mentre que les fonts originàries del dret romà a penes tractaven del tema de “retre comptes” en seu de “racional”, i quan ho feien era per presentar el racional com a subjecte passiu de l’obligació de retre comptes, ara, en la glossa ordinària, se’ns presenta ja el racional com un oficial dotat de jurisdicció que s’ocupa dels raciocinis, és a dir, de fer ús de la raó per conèixer i per jutjar, mitjançant inferències en part reglades, el grau de bondat i de legalitat d’uns comptes que determinades persones estan obligades a retre. El racional, ara, és un ofici compte-oient, és, per dir-ho amb terminologia moderna, el subjecte actiu de la fiscalització; els mestres racionals poden considerar-se com a veritables tribunals de comptes.

Amb la seva glossa del segle XIII, ACCURSIO ha contribuït, per una banda, a recuperar l’experiència jurídica romana de dret privat pel que fa a determinar el règim jurídic de la rendició de comptes; i per l’altra, a recuperar el nom d’un vell càrrec públic romà com era el procurador del cèsar o racional i dotar-lo d’un nou contingut funcional, tot aprofitant que el significat del seu títol, segons criteris filològics (i no pas pel seu significat històric), s’adiu perfectament amb les necessitats de les monarquies i de les altres corporacions públiques que reclamen la constitució de tribunals de comptes per aconseguir racionalitzar l’administració pública que va emergent arreu d’Europa, i com a eina fonamental de control en el procés d’unificació política que, amb més o menys intensitat, estan duent a terme. Com hem vist, per bé que el procurador del cèsar pogués rebre i donar algun compte, la seva funció bàsica a Roma era administrar el patrimoni imperial, de manera que no constituïa una magistratura independent de la cadena administrativa, sinó un dels seus engranatges.

Tal com hem dit abans, el col·legi dels mestres racionals de la magna règia cúria de Sicília presidirà des del mateix segle XIII la fiscalització dels administradors dels cabals i dels béns públics del regne, com a tribunal independent de l’administració i com a òrgan suprem que depenia directament del monarca. Aquesta institució influirà posteriorment en la creació del mestre racional de la cort a la Corona d’Aragó i en l’aparició d’altres tribunals de comptes en territoris europeus.

⁵⁹ *Ibidem*, gl. ordinària *officiales* a CJ,1.3.4: “*Officiales, scilicet, iudices fisci: et generale nomen est.*”; gl. ordinària *racionales* a CJ,1.3.4: “*Rationales. qui raciocinia gerunt. ac.*”.

Els racionals són els compte-oïdors nats, aquells que són experts en raciocinis, en paraules i en discussions i en jutjar, en nom del fisc, sobre la seva bondat i la seva legalitat. Per altra banda, la glossa ordinària assimila el racional al **logista**, el nom grec del **curator reipublicae** romà,⁶⁰ perquè el racional és l'oficial compte-retent suprem, és a dir, qui ha de retre els comptes generals al monarca, per antics que siguin.

Els compte-retents ordinaris són tots "logistas", obligats a donar compte i raó, perquè són administradors del fisc que encara no han obtingut una definició de la seva gestió, es a dir, que no són "analogistes".⁶¹

La incorporació d'aquesta tradició del pensament jurídic del **ius commune** a les institucions fiscalitzadores de la monarquia i de la generalitat es fa evident si tenim present, per una banda, els trets fonamentals del procés fiscalitzador del mestre racional abans comentats, que ofereixen un clar paral·lelisme i molts punts de coincidència amb el disseny que dona al mateix tema el **ius commune**; i, per l'altra, que alguns dels primers oïdors de comptes del general eren juristes i que l'oficial que efectivament portarà a terme les tasques fiscalitzadores com a escrivà i oficial subordinat dels oïdors de comptes serà el racional de la generalitat.⁶²

A més, la figura de l'oïdor de comptes, a diferència del racional, es construeix des dels seus orígens com a organisme compte-oient o fiscalitzador, la qual cosa facilita una recepció més intensa del dret comú pel que fa a la seva configuració. Així, en l'instrument d'absolució i de definició perpètua atorgat pels oïdors de comptes nomenats per la Cort de Montsó de 1362, i la de Barcelona de 1364-1365 a favor dels diputats que van administrar el donatiu, ens trobem que el text es redacta en llatí, que l'oïdor eclesiàstic és Amau de Busquets, doctor en lleis, i que s'hinclouen les clàusules típiques de renúncia a les excepcions del dret romà, fet que prova, paradoxalment, la seva aplicació. Així, els oïdors de comptes estamentals declaren:

60 gl. **curator reipublice qui greco vocabulo logista** a C.1.54.3 = **ACCURSI Glossa in Codicem**, en CGJC, X, Torí, 1968, pàg. 69: *Curator. logista, id est, rationalis a logos quod est sermo inde analogista ut ff. de admi. et peri. tu. l. quidam decedens.*

61 gl. **analogistas** a D.26.....= **ACCURSI Glossa in Digestum Infortiatum**, en CGJC, VIII, Torí, 1968, pàg. 43: "Analogistas, ab a quod est sine et logos quod es sermo quasi non teneantur sermocinari vel rendere pro gestione, inde logista, id est, rationalis qui tenetur reddere rationem qui vocatur procurator cesaris, ut C. de mo. mulc. l. curator; vel secundum quosdam a longe quasi remoti essent raciocinationibus".

62 Sobre aquesta persona experta pels seus coneixements tècnics de la "natura dels comptes", *vide* Tomàs de MONTAGUT ESTRAGUÉS, **Les institucions fiscalitzadores de la generalitat de Catalunya**, treball inèdit de propra publicació.

“... renunciando nomine dicti generalis exceptioni dictorum computorum non receptorum et non examinerum et errori calculi et iuri dicenti quod propter errorem calculi computum retractetur et dolo malo et actioni infactum et omni alii iuri, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus .”⁶³

Malgrat que siguin les corts les que, a través d’ordinacions, estableixin el règim jurídic específic per al retiment de comptes i per a les seves institucions fiscalitzadores,⁶⁴ és evident que la seva integració es feia amb la normativa del *ius commune*.

En conseqüència, no ens sobta trobar també, en aquest document, l’observança substancial del procés fiscalitzador perfilat pels glossadors –segons la versió que hem vist que en fa la glossa ordinària–, així com la utilització de vocabulari jurídic amb el significat definit per la interpretació d’aquesta mateixa glossa ordinària al *Corpus Iuris Civilis*.

Així, i a tall d’exemple, veiem que per reblar la definició del compte, els oïdors imposen silenci sempitern al general i declaren els diputats-administradors:

“...declarantes et nunciantes vos // fol.7 r^a // analogistas et liberos super premissis, a racionibus reddendis et a reliquis, sique alia forte fuerint refundendis.”⁶⁵

El terme “analogista” l’hem estudiat anteriorment, i coincideix amb l’utilitzat pel *Digest* en matèria de tutela.⁶⁶ Com podem veure, l’obligació de retre comptes per als diputats de la generalitat queda configurada com una obligació mixta de fer [(logistas)...super premissis, a racionibus reddendis...] i de donar [(logistas)...super premissis,...a reliquis, sique alia forte fuerint refundendis.], tal com havia estat elaborada pel *ius commune* a partir de supòsits de dret privat.

63 *Vide infra* apèndix documental.

64 *Ibidem*: “...Attendentes etiam quod licet vos, durante dicta deputatione seu administratione vestra, iuxta ordinaciones dictarum generalium Curiarum super reddicione computorum vestrorum factas, computavistis quater...”

65 *Ibidem*.

66 *Vide supra* n. 61.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1367, abril, 10. Barcelona

Instrument general de definició i de fi atorgat pels diputats del general de Catalunya a oir i a rebre els comptes, Arnau de Busquets, Berenguer de Pontons i Ramon de Senyecs a Ramon Gener, Guillem de Togores i Pere de Sant Climent, diputats administradors de l'esmentat general, elegits a les Corts de Montsó del 1362.

AHPB, Francesc de Lademosa, Llibre comú, 7 d'abril/22 de juny, 1367, fls.4v-7.

Die sabbati X. die aprilis anno predicto.

In Dei nomine. Noverint universi quod ego Arnaldus de Busquetis, legum doctor, canonicus Barchinone, habens super et de subscriptis plenariam potestatem, et substitutus ad ea a reverendissimo in Christo patre domino Petro, misericordie divinae sancte Terrachone ecclesie archiepiscopo, absente, deputato una cum aliis infrascriptis ad audiendum, examinandum et definiendum computa infrascripta, prout de ipsa mea substitutione seu potestate apparet clare per quandam literam ipsius domini archiepiscopi, suo sigillo sigillatam in dorso, tenoris sequentis:

“Nos Petrus misericordie divinae sancte Terrachone Ecclesie archiepiscopus ac deputatus, una cum venerabili Berengario de Pontonibus milite et Raymundo de Senyenchs Ville Franche Penitensis, assignatus in curiis, ultimo in villa Montissoni et in civitate Barchinone celebratis, ad audiendum, impugnandum et etiam laudandum, approbandum, decidendum et definiendum computa reverendorum nobilium et honorabilium deputatorum principatus Cathalonie et Regni *Maioricarum* et omnium et singulorum administrantium et regentium quevis iura officii Deputacionis dictorum principatus et regni, attendentes quod nos, occupati aliis negociis, circa officium audiendi computa predicta vaccare seu intelligere de presenti non possumus nec etiam possemus, idcirco ad plenum confidentes de industria et legalitate vestri venerabilis et dilecti nostri Arnaldi de Busquetis, legum doctoris, prepositi et cononici Barchinone, tenore presentis littere nostre comittimus vobis totum locum nostrum et vices nostras ad audiendum, impugnandum ac etiam laudandum, approbandum, decidendum et definiendum dicta computa, ita quod loco nostri valeatis et possitis una cum dictis Berengario de Pontonibus et Raymundo de Senyechs, condeputatis nostris, audire, impugnare vel etiam, si vobis videbitur, laudare, approbare et definire omnia et singula computa negociorum officii dicte deputacionis; et de predictis albaranum et albarana vel carta seu cartas concedere et firmare ac omnia et singula alia facere, quecumque nos possemus, una cum dictis proxime nominatis condeputatis nostris, si adessemus, etiamsi talia vel gravira fuerint que sine expressa posicionem verborum expediri non possent quoniam nos super predictis omnibus et singulis et ea tangentibus seu emmergentibus, ex eisdem comittimus vobis

plenarie vices nostras cum libera et generali administracione. Et hanc comisionem durare volumus quamdiu nos contigerit abesse a civitate Barchinone, ubi dicta computa habent audiri, decidi et finiri, et etiam dum nos circa predicta vaccare seu intendere non possemus.

In cuius rei testimonium presentem litteram vobis proinde facimus fieri et sigillo nostro sigillari.

Datum Barchinone, XIII die ianuarii, anno a nativitate domini M.CCCLX. quinto.”

Qui quidem dominus archiepiscopus, tanquam deputatus predictus, de substituendo in premissis alium loco sui plenam potestatem habebat vigore ordinacionis seu capituli, in dicta generali Curia Montissoni de hiis facti et in subsequuta proxima generali Curia Barchinone confirmati, continencie subsequentes:

“Item, volgueren los dits braçes del principat de Catalunya que, si perventura, alguns del diputats dels dos braçes de prelats e de rics hòmens elets o elegidors per qualsevol rahò eren empenxats, que no poguessen entendre en los affers del dit do ne a les coses a què són diputats, que puxen substituir e metre en loffici a quiscun d’ells comenat altres en loch lur, los quals hagen aquell poder de [fol. 5 r] fer e ordonar totes coses al dit lur officii pertanyents axi com ells fer podrien. Però volgueren que ls substituïts no puxen haver més salari que havien los principals diputats,. Però si substituïen algun cavaller o ciudedà o hom de vila que aquells substituïts no puxen haver sinó aytal salari com han los semblants d’aquells qui seran substituïts. Plau al senyor Rey. P. can.”

Et nos dicti Berengarius de Pontonibus, miles, et Raymundus de Senyechs, mercator de Vila Franca Penitensis, deputati electi et constituti simul com dicto domino archiepiscopo in Curiis generalibus supradictis ad audiendum et recipiendum compotum et rationem super et de profertis seu donis factis per dictum Generale in Curiis Montissoni et Barchinone predicits in defensionem rei publice et subsidium expensarum guerre, quam dominus noster Rex habuit cum Petro, rege olim Castelle, a deputatis scilicet in dictis curiis ad recipiendum, distribuendum et administrandum peccuniam dictorum donorum seu profertarum electis, et ipsa computa examinandum et difiniendum, et super ac de ipsis computis et administracione ipsis deputatis faciendum instrumentum absolucionis et finis, prout de hiis tam per capitula dictarum Generalium Montissoni Curiarum super modo et forma proferte ipsarum curiarum concepta et per dominum nostrum regem firmata, de quibus extat publicum instrumentum actum in villa Montissoni, quinta et octava diebus mensis marcii, anno a nativitate Domini millessimo CCC LXIII°, et clausum per venerabilem Jacobum Conesa secretarium dicti domini Regis, eiusque auctoritate notarium publicum per totam terram et dominacinem eiusdem quam nobis etiam per capitula dicte proxime subsequente generalis curie Barchinone similiter per dictum dominum Regem firmata, de quibus factus fuit publicum instrumentum per venerabilem Matheum Adriani, prothonotarium dicti domini regis, quam etiam per processus factos in

ipsis curiis et exinde secutos, plene liquet; attendentes vos, honorabiles Raymundum Januarii precentorem Urgellensem, pro brachio prelatorum et personarum ecclesiasticarum, Guilielmum de Togoriis militem, pro brachio richorum hominum et militum et Petrum de Sancto Clememnte civem Barchinone, pro brachio civitatum et locorum regalium Cathalonie, inter alios, fuisse in dictis Curiis generalibus Montissoni et Barchinone seu vigore capitulorum et ordinationum in eisdem Curiis editarum deputatos et constitutos ad recipiendum, distribuendum, expendendum et administrandum tam pecuniam proferte seu doni, facte seu facti, in dictis curiis generalibus Montissoni, in quibus fuerunt per dictum Generalem Cathalonie et Regni Maioricarum oblate et concessa centum triginta mille libre Barchinone, ultra generalitates in ipsis curiis ordinatas; quam etiam pecuniam doni seu proferte postea concessa seu facte per dictum Generale Catalonie in dicta alia proxime subsecuta generali curia Cathalonie in civitate Barchinone celebrata in qua dictum Generale Cathalonie, ultra dictum donum dicte Curie Montissoni, obtulit et concessit primo fogagium medii anni et secundario centum viginti mille librarum barchinone per modum fogagiorum habendas.

Quequidem dona seu profertas, et pecuniam que provenit ex eis, vos et alii condeputati vestri recepistis, distribuistis et administrastis / [fol. 5 v.] auctoritate et vigore capitulorum et ordinationum Curiarum Generalium predictarum; attendentes etiam quod licet vos, durante dicta deputatione seu administracione vestra, iuxta ordinationes dictarum generalium Curiarum super reddicione computorum vestrorum factas, computavistis quater, de certo scilicet in certum tempus, in dicta civitatis Barchinone nobiscum super et de ipsa vestra administracione, ut patet per diversa albarana, pro cautela vestra remanentia penes vos, super et de affinamento cuiuslibet ipsorum computorum per nos vobis facta, quorum albaranorum primum fuit scriptum Barchinone XXIII die septembris anno a nativitate domini MCCCLX quarto, et secundum XXI die marci anno a nativitate domini MCCCLX quinto, et tertium X die junii anno a nativitate domini MCCC LX VI°, quartum vero XXV die marcii anni presentis, nichilominus tamen in ulimo et finali computo in fine dicte vestre administracionis et conclusionis finali et ultimata omnium precedencium computorum petistis et est racionabile fieri iuxta exigentiam et veritatem ipsius finalis computi et conclusionis vobis de dicta administracione, instrumentum generalis difincionis et finis. Idcirco auctoritate qua fungimur in hac parte, confitemur et recognoscimus, ex certa sciencia vobis, dictis venerabilibus Raymundo Januarii precentori, Guillelmo de Togoriis militi et Petro de Sancto Clemente, civi Barchinone

nomine vestro et aliorum condeputatorum vestrorum, ac vobis etiam venerabili Ugueto Cardona, qui per dictos deputatos fuistis ad regendum dicte deputacionis computa ordinatus, quod vos, pro vobis et pro ipsis condeputatis vestris, reddidistis et tradidistis etiam in scriptis nobis ordinata per longum, particulariter et per summas, inter diversas vices et partes, computa omnia et rationes deputacionis seu administracionis vestre predicte, de toto videlicet tempore integriter, per quod ipsam administrationem tenuistis, tam de receptis scilicet quam de datis.

Et venistis nobiscum, ad hoc assidentibus in civitate Barchinone, ad verum, iustum et finale computum ac legitimam, veram et finalem rationem super et de omnibus eis et sigulis que vos et dicti condeputati vestri vigore seu auctoritate dicte vestre deputacionis seu administracionis, quandocumque et quocumque tempore exegistis, recepistis, levastis, collegistis et administrastis quomodocumque de dictis profertis seu donis et utraque ipsarum profertarum seu ratione earum, tam de fogagiis scilicet, quam de generalitatibus in dictis annis ordinatis, quam alias de peccunia seu particularitatibus quibuscumque ipsorum donorum, seu etiam de penis seu rebus confiscatis seu commissis Deputacioni predicte, et de lucris seu anamentis monetarum, ac de prediis et spoliis et lucris que ex armatis galearum seu navium per vos factis eidem Deputacioni obvenere, quam alias de quibusvis aliis bonis, rebus seu iuribus rei publice seu Generalis predicti, et de omnibus et singulis que ad manus et posse vestrum seu condeputatorum vestrorum ratione ipsius deputacionis officii quomodolibet pervenerunt, et super ac de omnibus etiam et singulis que distribuistis, expendistis et dedistis in stipendiis equitum et peditum balistariorum et clientum, et in extimationibus equorum in servicio dicte guerre predictorum, et in armatis galearum et navium; quam alias in et pro defensione terre et execucione dictorum donorum et explicacione negociorum Deputacionis predicte et rei publice Generalis predicti; ac generaliter / [fol. 6 r] super et de universali administracione predicta et super ac de universis et singulis de quibus nobiscum seu cum dicto Generali qualitercumque teneremini computare.

Et visis ac recognitis dictis profertis seu donis et forma in qua per dictum Generale in dictis Curiis facta et oblata fuerunt, et capitulis super hoc in ipsis curiis ordinatis, descendendoque in speciale ad particularitates donorum ipsorum, ac recollectis et epilogatis seu recapitulatis omnibus dictis particularibus, precedentibus computis iam finatis et deductis in eis, omnibusque vestris codicibus rationum et computis per vos factis tam in receptis quam in datis diligenter inspectis, discussis iteratis, probatis et examinatis semel et pluries cum eis

quibus decuit, indagacione, studio et cautela plenaque, sine fraude, reddita de omnibus racione, fuit tandem per nos cum veritate repertum vos et dictos condeputatos vestros omnia et singula per vos de peccunia dictorum donorum seu profertarum et utriusque ipsarum seu racione earum, seu de bonis et iuribus dicti Generalis quomodocumque habita et habenda, recepta in dictis computis integriter et fideliter posuisse et ea in expedicione negociorum defensionis rei publice et generalis predicti et alias, in negociis ipsius Generalis expedisse, misisse et convertisse utiliter atque bene, nichilque penitus apud vos de ipsis peccunia, bonis, rebus et iuribus ipsius Generalis existere vel etiam remanere.

Certum est enim quod, licet ex firmamento dictorum albaranorum et computorum appareat superesse et restare viginti et septem mille quingentas quadraginta libras decem solidos decem denarios et obulum monete Barchinone, tamen de ipsis resta seu suma vos non intromisistis nec de ea aliquid recepistis nec intromittere vos debetis ex eo quia non cadit nec venit in vestra deputatione seu aministracione Montissoni, ymmo tota ipsa summa sine resta integriter extitit translata, concessa et counita Deputacionibus ordinatis in proxime preteritis curiis Dertuse et Barchinone postea celebratis. Et ad ipsas restas levandas et congregandas et ad reddendum computum de eisdem pro predictam Curiam Barchinone vos dictus Hugo Cardona extitistis deputatus, prout hoc in capitulis et ordinacionibus dictarum curiarum lacius et serius continentur.

Constat etiam, tam per dicta computa, quam alias, vos in administracione predicta habuisse legaliter, utiliter atque bene, adeo quod per vestram vigilantiam, sedulitatem et circumspeccionem ac bonas provisiones, quas iuxta datam, vobis a Deo prudenciam in negociis dicti Generalis adhibuistis, rei publice salus et defensio in plurimis et periculis et casibus arduis, que tam in obsidione civitatis Valencie per dictum regem Castelle dudum obsesse quam alias, vestro tempore insequente dicti regis potenciam, contingerunt, / [fol. 6 v] tam in mari quam in terra, fuit, cohooperante divina gratia, obtime custodita.

Unde, tamquam viri experte et approbate industrie et virtutis, estis merito laude digni. Et ideo nos, dicti auditores et examinatores et difinitores dictorum computorum, qui in dictis vestris administracione et computis per omnia misimus manus nostras, prestito nichilominus exhabundanti a vobis et vestrum quolibet in posse subscripti notarii corporaliter iuramento, quod predicta computa sunt vera et omni carent machinacione et fraude renunciando nomine dicti Generalis exceptioni dictorum computorum non receptorum et non examinerum, et errori calculi, et iuri dicenti quod propter errorem calculi computum retractetur, et dolo malo et actioni in factum, et omni alii iuri, racioni et consue-

tudini contra hec repugnantibus, ffacimus, ex certa sciencia cum presenti, nomine dicti Generalis et per ipsum et omnes singulares eiusdem, ex potestate scilicet, nobis per ipsum Generali presente, firmante et consentiente dicto domino rege, concessa in curiis generalibus supradictis, vobis et condeputatis vestris et cuilibet vestrum, de omnibus et singulis supradictis et de dicta vestra administratione et de omnibus questione, petitione et demanda, controversia et litte, siquas dictum Generale ullo tempore vobis seu contra vos seu aliquem vestrum aut in bonis vestris posset movere, facere, proponere vel inferre racione predicta seu occasione alicuius negligencie, incurie sive culpe late, levis vel levissime, si que forte, quod non credimus, vobis vel alicui vestrum in dicta administratione possent obici vel impingi, absolucionem, diffinicionem et liberacionem perpetuam, amplam et generalem et bonam, ac perpetuum et generalem finem et pactum firmissimum et irrevocabile de ulterius non petendo et de non agendo, in posse subscripti notarii vallatum stipulatione solenni, sicut melius dici potest et intelligi, ad salvamentum et bonum intellectum vestri et vestrorum, ita quod super vel pro premissis seu racione earum nec possitis amodo impeti, requiri vel demandari, inquietari vel molestari, in causam trahi vel in aliquo conveniri, in iudicio vel extra, immo sitis et remaneatis vos et condeputati vestri a predictis omnibus et singulis perpetuo liberi, quitti et imunes, nec possimus nec possit dictum generale vobis dictum computum retractare nec aliud a vobis petere computum de premissis.

Nos cum auctoritate et potestate nostris predictis super premissis, tanquam per diffinitivum et finale computum sopitis et difinitis, imponimus dicto Generali silentium sempiternum, ffacientes, declarantes et nunciantes vos / [fol. 7 r] analogistas et liberos super premissis a racionibus reddendis et a reliquis, si que alia forte fuerint refundendis.

Et quia omnia que venire debebant in computis supradictis, fuerunt coram nobis deducta in eis, volumus et concedimus vobis quod, si forsan numquam de cetero apparebunt aliqua apoche instrumenta, computa vel scripture publice vel private, in quibus contineretur vos seu aliquem vestrum recepisse vel tenere aliquid de peccunia, bonis seu rebus Generalis predicti seu eidem Generali aliquid debere restituere, refundere seu tomare, ea sint cassa et nulla et vacuata prorsus viribus et effectu, ita quod non possint vobis nocere nec dicto Generali prodesse, nec eis etiam in iudicio vel extra contra vos fides aliquam impendatur.

Predicta igitur omnia et singula facimus, paciscimus et promittimus nos dicti Amaldus de Busquetis, Berengarius de Pontonibus, miles, et Raymundus de Senyechs, deputati predicti nominibus et auctoritate quibus supra, eis scilicet

modo, iure et forma quibus tucius esse possit et melius valeat vobis dictis honorabilibus Raymundo Januarii, precentori, Guillelmo de Togoriis, militi, et Petro de Sancto Clemente, pro vobis et pro condeputatis vestris recipientibus, et vobis etiam dicto Ugueto Cardona, qui rexitis computa supradicta, ac vobis notario infrascripto, tanquam publice persone, pro eis et dictis condeputatis et pro aliis etiam personis, quarum interest et intererit, recipienti et paciscenti ac legitime stipulanti.

In cuius rei testimonium, presens vobis mandamus fieri publicum instrumentum, sigillo dicti nostri officii et sigillis etiam ac subscriptionibus nostris propriis communitum, multiplicandum vobis et vestris condeputatis et vestrum cuilibet in singula et plura consimilia publica instrumenta per notarium infrascriptum.

Actum est hoc Barchinone decima die aprilis, anno a nativitate domine MCCCLX septimo Sig + igum Arnaldi de Busquetis. Sig + num Berengarii de Pontonibus igmilitis. Sig + num Raymundi de Senyecs, deputatorum predictorum qui hoc laudamus, concedimus et firmamus.

Testes.: venerabilis Berengarius de Feudo, canonicus Barchinone, Franciscus de Aversone et Poncius de Busquetis, cives Barchinone, Guilielmus de Valle, beneficiatus in sede Barchinone, Guilielmus Ferrarii, beneficiatus in ecclesia Sancte Marie de Mari Barchinone, Bernardus Rourich, ebdomedarius ecclesie ville de Turricella de Monte Grino, et Johannes Michelis, habitator dicte civitatis.

Ego Arnaldus de Busquetis, predictus, propia manu subscribo et sigillum meum appono.

Jo Berenger de Pontons, demunt dit, ab ma pròpia mà subscriu et pos mon segell.

Jo Ramon de Senyechs, demunt dit, ab ma pròpia mà subscriu e pos mon segell.